

idea

ROUSSEAU

BİLİMLER VE SANATLAR
EKONOMİ POLİTİK

JEAN-JACQUES ROUSSEAU
SANATLAR VE BİLİMLER ÜZERİNE
SÖYLEM
POLİTİK EKONOMİ ÜZERİNE
SÖYLEM

ROUSSEAU

Sanatlar ve Bilimler Üzerine
Söylem

•
Politik Ekonomi Üzerine
Söylem

Çeviren
Aziz Yardımlı

idea • istanbul

İDEA CEP KİTAPLARI — 016

İdea Yayınevi

Şarap İskelesi Sk. 2/106-107 34425 Karaköy — İstanbul
iletisim@ideayayinevi.com / www.ideayayinevi.com

Bu çeviri için © AZİZ YARDIMLI 2011

JEAN-JACQUES ROUSSEAU

Sanatlar ve Bilimler Üzerine Söylem

Politik Ekonomi Üzerine Söylem

DISCOURS SUR LES SCIENCES ET LES ARTS

(1750)

DISCOURS SUR L'ÉCONOMIE POLITIQUE

(1755)

I. BASKI 2011

İDEA CEP KİTAPLARINDA İKİNCİ BASKI 2011

*Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü
İdea Yayınevinin ön izni olmaksızın
yeniden üretilemez.*

İDEA CEP KİTAPLARI DİZİSİ 016 / FELSEFE 10

SÜRELİ YAYIN

YAYININ ADI: *Rousseau;*

Sanatlar ve Bilimler Üzerine Söylem;

Ekonomi Politik Üzerine Söylem

YETKİ SAHİBİ / SORUMLU MÜDÜR: ALİYE ZEYNELOĞLU

YÖNETİM YERİ: İDEA YAYINEVİ

Şarap İskelesi Sk. 2/106-107 34425 Karaköy — İstanbul

YAYININ SÜRESİ: 30 GÜNDE BİR

BASKI: BAYRAK MATBAASI

Davutpaşa Cad. 14/2 34015 Topkapı — İstanbul

DAĞITIM: YAYSAT

Doğan Medya Tesisleri, Hoşdere Yolu 34517 Esenyurt — İstanbul

Printed in Türkiye

ISSN 2146-3026

İDEA A1 2011/05

İçindekiler

Sanatlar ve Bilimler Üzerine Söylem 7
Politik Ekonomi Üzerine Söylem 43

EKLER

AÇIKLAYICI NOTLAR

SANATLAR VE BİLİMLER 90

EKONOMİ POLİTİK 93

BİRKAÇ SÖZCÜK 95

TÜRKÇE-FRANSIZCA SÖZLÜK 97

DİZİN — 101

DİJON AKADEMİSİ TARAFINDAN ÖNERİLEN
SANATLARIN VE BİLİMLERİN
GELİŞİMİ

*Ahlakın Arınmasına Katkıda Bulunmuş Mudur?
sorusu üzerine 1750 yılında aynı Akademi ödülü kazanan*

SÖYLEM

Barbarus hic ego sum, quia non intelligor illis.
— Ovid.*

*[Burada bir barbarım, çünkü beni anlamıyorlar. — Ovid.]

DUYURU

Nedir ün denilen şey? Kendi ünümü borçlu olduğum talihsiz çalışma budur. Hiç kuşkum yok ki, bana bir ödül getiren ve bir ad kazandıran bu parça en iyisinden sıradandır, ve tüm bu derlemin en önemsiz parçalarından biri olduğunu ekleyebilirim. Eğer bu ilk kitap değerine göre kabul edilmiş olsaydı, yazar nasıl bir sefillik uçurumundan kaçınabilirdi! Ama haksız bir ilk beğeninın üzerime adım adım daha da haksız bir sertliğı çekmesi zorunluydu.^A

*[Notlar için bkz. s. 90.]

ÖNSÖZ

Bu şimdiye dek tartışılmış olan en büyük ve en güzel sorulardan biridir. Bu Söylemde sorunumuz tüm yazın alanlarına zorla giren ve Akademinin izlencelerin kendilerinin bile her zaman bağışık kalmayı başaramadıkları o metafiziksel incelikler değildir; tersine, burada insan soyunun mutluluğu ile bağlı olan gerçekliklerden birini ele alacağız.

Kabul etmeyi göze aldığım yan açısından bağışlanmanın güçlüğünü önceden görüyorum. Bugünlerde insanların hayranlığını kazanan herşeyin karşısına çıktığım için ancak evrensel bir kınama bekleyebilirim, ve birkaç bilge insanın onayı ile onurlandırılmış olmak kamudan beklenen bir onay için güvence sayılamaz. Ama gene de bu konumu kabul ettim; ne parlak kafaları, ne de modayı izleyenleri hoşnut etmekle ilgileniyorum. Tüm zamanlarda çağlarının, ülkelerinin, toplumlarının görüşlerine boyun eğmek için doğmuş insanlar olacaktır. Tam bu nedenle, bugün özgür-düşünürler ve filozoflar olarak davranan kimileri eğer Liga^A zamanında yaşamış olsalardı birer fanatikten daha çoğu olamazlardı. Öyleyse kendi çağının ötesinde yaşamak isteyen hiç kimse böyle okurlar için yazmamalıdır.

Bitirmeden önce son bir söz daha. Kazanmış olduğum onuru beklemediğim için, bu Söylemi sunduğumdan bu yana öyle bir yolda yeniden düzenledim ve genişlettim ki, bir bakıma başka bir çalışma oldu. Ama bugün onu

taçlandırıldığı zamanki durumuna geri getirme yükümlülüğü altında olduğumu duyumsuyorum. Yalnızca birkaç not ekledim ve yalnızca Akademi'nin belki de onaylamayabilecek olduğu ve kolayca tanınabilecek iki ekleme yaptım. Haktanırlık, saygı ve minnettarlığın benim için bu son duyuruyu gerektirdiğini düşünüyorum.

SÖYLEM

*Decipimur specie recti.**

Bilimlerin ve sanatların yeniden dirilişi ahlakın arınmasına mı, yoksa bozulmasına mı katkıda bulunmuştur? Tartışılması gereken soru budur. Bu soru karşısında hangi yanı seçmeliyim? Bu yan, baylar, hiçbirşey bilmeyen ve gene de bu nedenle kendine daha az değer biçmeyen dürüst bir insana uygun düşen yandır.

Karşısına çıkacağım mahkemenin önünde söylemem gerekenleri toparlamanın güç olacağını duyumsuyorum. Avrupa'daki en bilgili topluluklardan birinin önünde bilimleri kınamayı, ünlü bir Akademiye bilgisizliği salık vermeyi, ve araştırma için küçümsemeyi gerçek bilgiler için saygı ile uzlaştırmayı nasıl göze alacağım? Bu aykırılıkları görüyordum, ve gene de onlar tarafından yıldırılmadım. Saldırdığım şey, dedim kendime, Bilim değildir; erdemli insanlar karşısında savunduğum şey erdemdir. Ve iyi insanlar için dürüstlük bilgili insanlar için bilgililikten de daha değerlidir. O zaman neden korkacaktım? Beni dinleyen Topluluğun aydınlığı mı? Bunu kabul ediyorum; ama söylevcinin duyumsadıkları için olmaktan çok söylemin yapısı için. Haktanır egemenler tüm kuşkulu tartışmalarda kendi kendilerini kınamada hiçbir zaman duraksama göstermediler. Ve haklı bir dava için en büyük üstünlük durumu onu dürüst ve aydınlık bir yana karşı, davasına dürüstlikle bakan bir yargıca karşı savunmaktır.

*[Horace: "Hakkın görünüşüne aldanırız."]

Beni yüreklendiren bu güdüye beni kararlı olmaya götüren bir başkasını ekleyebilirim: Gerçeklik davasını kendi doğal ışığıma göre savunduktan sonra, başarımla ne olursa olsun hiç eksik olmayan bir ödül vardır: Onu kendi yüreğimin en derin yerinde bulacağım.

BİRİNCİ BÖLÜM

İnsanı bir bakıma kendi çabalarıyla hiçlikten doğarken görmek görkemli ve güzel bir tabloyu seyretmek gibidir: Doğanın onu kuşatan karanlığını usunun ışığı ile dağıtışı, kendi üzerine yükselişi, giderek düşüncesiyle göksel bölgelere ulaşarak evrenin enginlikleri boyunca güneş gibi dev adımlarla ilerleyişi, ve — daha da büyüğü ve daha da güç olanı — insanı incelemek ve doğasını, ödevlerini ve ereğini bilmek için yeniden kendi içine girişi. Tüm bu tansıklar son kuşaklar boyunca kendilerini yenilemiştir.

Avrupa yeniden ilk çağların barbarlığına düşmüştü. Dünyanın bu parçasının bugün böylesine aydınlık içindeki insanları birkaç yüzyıl önce bilgisizlikten de kötü bir durumda yaşıyorlardı. Bilgisizliğin kendisinden de sefil bir tür bilimsel jargon bilgi adını gasp etmişti ve bilginin yeniden kazanılmasının karşısına neredeyse yenilmez bir engel çıkarıyordu.^A İnsanları yeniden sağ duyuya döndürebilmek için bir devrim zorunluydu ve bu en sonunda en az beklenecek olduğu yerden geldi. Aramızda ilimlerin yeniden dirilişine yol açan etmen onların sonsuza dek ilenci olan aptal Müslüman oldu. Konstantin'in tahtının devrilişi İtalya'ya eski Yunanistan'ın yıkıntısını getirdi. Ve bu değerli yağmalarla kendi payına Fransa da varsıllaştı.

Bilimleri çok geçmeden yazın alanı izledi, ve yazın sanatına düşünme sanatı katıldı — bir sıra ki tuhaf görünebilir, ama belki de pek fazla doğaldır. Ve insanlar Müzler ile ilişkisinin başlıca kazancını, yani onlarda birbirlerini karışıklı onaylarına değer yapıtlar yoluyla memnun etme isteğini esinlendirerek onları daha toplumcul kılma etkisini algılamaya başladılar.

Anlığın da tıpkı beden gibi gereksinimleri vardır. Bedeninkiler toplumun temelleri, anlığınkiler yaşamı hoş kılan şeylerdir. Hükümet ve yasalar insanlar için onların topluluk yaşamlarında güvenlik ve iyilik sağlarken, bilimler, yazın ve sanatlar ise, daha az despotik ve belki de daha güçlü olarak, insanları çökerten demir zincirlerin üzerine çiçek çelenkleri serpiştirir, uğruna doğmuş gördükleri kökensel özgürlük duygusunu yatıştırır, insanlara köleliklerini sevdirebilir ve böylece onları uygar bir halk dediğimiz şey yaparlar. Gereksinim tahtlar kurmuştur; bilimler ve sanatlar onları güçlendirmiştir. Yeryüzünün erkleri, tüm yetenekleri bağrınıza basın ve onları yetiştirenleri koruyun.¹ Uygar halklar, onları destekleyin. Siz mutlu köleler, onunla öylesine övündüğünüz o beğeni inceliğini, aranızdaki ilişkileri öylesine toplumcul kılan ve kolaylaştıran o karakter yumuşaklığını ve o kentli tavırlarını, tek bir sözcükle, hiçbir erdemden pay almaksızın tüm erdemlerin görünüşünü üstlenmeyi onlara borçlusunuz.

¹Prensler uyrukları arasında paranın dışarı çıkmasına yol açmayan hoş sanatlara ve ıvır zıvıra duyulan beğenin kökleşmesinden her zaman memnun olurlar. Çünkü Prenslerin onlarla köleliğe çok uygun olan o ruh küçüklüğünü beslemeleri olgusundan ayrı olarak, kendilerinin çok iyi bildikleri gibi, halkın kendi için yarattığı her zorunluk onun üzerine binen yeni bir zincirdir. Balıkçıları bağımlılık durumu içinde tutmayı isteyen İskender onları balıkçılıktan vazgeçmeye ve tüm başka halkların geleneksel besinleri ile yaşamaya zorladı; ve bütünüyle çıplak dolaşan ve yalnızca avlarının ürünleri ile yaşayan Amerikan yabanlılarına boyun eğdirmek hiçbir zaman olanaklı olmamıştır. Gerçekten de hiçbir gereksinimi olmayan insanlara hangi boyunduruk dayatılabilir?

Geçmişte Atina'yı ve Roma'yı görkem ve parıltılarının en övünç verici günlerinde öylesine seçkin kılan şey daha az yapmacık olmalarıyla daha da çekici görünen bu tür inceliklerdi; ve hiç kuşkusuz aynı bakımlardandır ki çağımız ve ulusumuz tüm zamanlara ve tüm halklara baskın çıkacaktır. Bilgiçlik olmaksızın bir felsefe tonu; Germa-nik köylülükten olduğu gibi İtalyan pandomimciliğinden de eşit uzaklığı ile doğal ve gene de saygılı tavırlar; bunlar özgür incelemeler yoluyla kazanılan ve dünya ile ilişkiler yoluyla eksiksizleştirilen beğenin meyvalarıdır.

Eğer dış görünüş her zaman yüreklerdeki eğilimlerin imgesi olsaydı; eğer görgü erdem olsaydı; eğer düzgü-lerimiz bize kurallar gibi hizmet etseydi; eğer gerçek felsefe felsefeci sanından ayrılamaz olsaydı — o zaman aramızda yaşamak ne hoş olurdu! Ama bu kadar çok nitelik seyrek olarak birlikte gider, ve eğer böylesine büyük bir gösteriş varsa erdem orada seyrek olarak bu-lunur. Giyinişte varsıllık birinin ince beğenili olduğunu gösteriyor olabilir; ama sağlıklı ve gürbüz insan başka belirtilerden bilinir. Bedensel güç ve dinçlik saraylının yaldızlı kostümleri altında değil, ama bir emekçinin kaba saba giysileri altında aranmalıdır. Dışsal süslemeler ru-hun gücü ve dinçliği olan erdeme daha az yabancı de-ğildir. Dürüst insan çıplak dövüşmeyi seven bir atlettir; gücünü kullanmasını önleyecek ve çoğunlukla belli bir çirkinliği gizlemek için yaratılmış olan tüm bu bayağı süsleri küçümser.

Önceleri sanat davranışlarımızı şekillendirir ve tutku-larımıza yapay bir dili konuşmayı öğretirdi; törelerimiz gerçekten de kırsal ama doğaldı, ve davranışlarımızın ayırımı daha ilk bakışta karakterlerin ayırımını bildirirdi. İnsan doğası temelde daha iyi değildi; ama insanlar gü-venliklerini birbirlerinin yüreklerine ulaşmadaki kolay-lıkta bulurlardı, ve bundan böyle değerini duyumsamıyor görüldüğümüz bu üstünlük onları birçok erdemsizlikten kurtarırdı.

Günümüzde daha ustaca araştırmalar ve daha ince bir beğeni hoşnut etme sanatını belli ilkelere indirgemiştir; tavırlarımıza bayağı ve aldatıcı bir biçimdeşlik egemendir ve tüm kafalar aynı kalıba dökülmüş görünürler; kibarlık sürekli istemlerde bulunur; terbiye buyruklar çıkarır; sürekli olarak görenekleri izleriz, hiçbir zaman eğilimlerimizi değil. Bugünlerde hiç kimse olduğu gibi görünmeyi göze alamaz; ve böyle sürekli zorlama ile, toplum denilen sürüyü oluşturan insanlar aynı koşullar altına alınır ve daha güçlü bir güdü engellemedikçe tümü de aynı davranışlarda bulunur. Böylece kiminle ilişkide olduğumuzu hiçbir zaman doğru olarak bilemeyiz; ve dostlarımızı tanımak için bile büyük fırsatlar doğuncaya, yani iř içten geçinceye dek beklemek zorunda kalırız, çünkü tam olarak öyle durumlardadır ki onları önceden bilmenin önemi özsel olacaktır.

Bu belirsizliğe nasıl bir erdemsizlikler dizisi eşlik eder? Dostluklar içten değil, saygı gerçek değil, güven temelsizdir. Kuşkular, kıskançlıklar, korkular, soğukluk, uzaklık, nefret ve ihanet sürekli olarak kibarlığın o tek biçimli ve hain örtüsü altında gizlenir, çağımızın aydınlanmasına borçlu olduğumuz o çok övülen kentlilik örtüsü altında yatarlar. Bundan böyle hiç kimse yeminlerle Evrenin Efendisinin adını kirletmeyecektir; ama ilençlerle ona hakaret edeceğiz, ve duyarlı kulaklarımız bundan rahatsız olmayacaktır. Hiç kimse kendi değeri ile övünmeyecek, ama başkalarınınkini ayaklar altına alacaktır. Hiç kimse düşmanına bile kaba saba hakaretlerde bulunmayacak, ama ona el altından çamur atacaktır. Ulusal nefret söndürülecektir; ama yurtseverlik de. Bilgisizlik kınanacak, ama yeri tehlikeli bir Pyrhonizm^A tarafından alınacaktır. Kimi aşırılıklar yasaklanacak, erdemsizlik onursuzluk sayılacaktır; ama başkaları erdemlerin adları ile süslenecektir; onları taşımak ya da taşıyormuş gibi yapmak zorunlu olacaktır. Günümüz bilgelerinin ağırbaşlılığı ile kimler övünürse övünsün, ben kendi payıma onda ancak yapay

yalınlığı denli övgüye değer incelmış bir ölçüsüzlükten başka birşey göremiyorum.²

Ahlakımızın kazanmış olduğu arılık budur. Bu yolda iyi insanlar olmuşuzdur. Bırakalım böyle sağlıklı bir işte sanatlar, bilimler, yazın kendi paylarına düşeni istesinler. Yalnızca bir gözlem ekleyeceğim: Eğer uzak bir ülkede yaşayan biri Avrupa ahlakı üzerine bir görüş edinmeye çabalayacak olsaydı ve bunu bilimlerin aramızdaki durumuna, sanatlarımızın eksiksizliğine, gösterilerimizin düzgünlüğüne, tavırlarımızın inceliğine, söyleşilerimizin nezaketine, iyilikseverliğimizin sürekli sergilenişine ve her yaştan ve her durumdan ve sabahtan akşama dek birbirlerine iyilik etmekten başka hiçbirşey ile ilgilenmiyor görünen insanların gürültü patırtı içindeki toplantılarını dikkate alarak yapacak olsaydı, böyle bir yabancı ahlakımız üzerine gerçekte olduğunun tam tersi bir sonuca varmaz mıydı?

Hiçbir etkinin olmadığı yerde bir nedeni araştırmak boşunadır; ama burada etki kesin, ve yoksunluk bir olgudur; ruhlarımız bilim ve sanatlarımızın eksiksizlikle ilerlemeleriyle orantılı olarak çürümüştür. Bu çağımızın özel bir talihsizliğidir diyemez miyiz? Hayır, baylar. Boş merakımızın sonuçları olan kötülükler dünyanın kendisi denli eskidir. Okyanus sularının gündelik gel-gitlerinin gece bizi aydınlatan cismin yörüngesi tarafından düzenlenişi tıpkı ahlak ve dürüstlüğü bilim ve sanatların ilerlemesi tarafından düzenlenişi gibidir. Onların ışıklarının çevremizin üzerine yükselmesiyle birlikte erdem kaçıp gider, ve aynı fenomen tüm zamanlarda ve tüm yerlerde gözlenmiştir.

Mısır'a, evrenin o ilk okuluna, çıplak bir gökyüzü al-

²“Tartışmayı ve söyleşmeyi severim,” der Montaigne, “ama çok az insanla, ve kendi uğruma. Çünkü birinin Büyükler için bir manzara olarak hizmet etmesi ya da kendi yeteneklerinin bir gösterisini yapması bana göre onurlu bir insana yarasır birşey değildir.” Biri^B dışında tüm iyi düşünürlerimizin uğraşı budur.

tındaki o çok verimli iklime, bir zamanlar Sesostri'sin^A dünyayı ele geçirmek için oradan yola çıktığı o ünlü ülkeye bakalım. Mısır felsefenin ve güzel sanatların anası oldu, ama çok geçmeden Kambyes^B tarafından, ve sonra Yunanlılar, Romalılar, Araplar ve en sonunda Türkler tarafından ele geçirildi.

Yunanistan'a, geçmişte bir kez Truva ve bir kez de kendi kapıları önünde Asya'yı iki kez yenen kahramanların ülkesine bakalım. Doğmakta olan yazın sanatı henüz orada yaşayanların yüreklerini bozmamıştı. Ama arkadan sanatların ilerlemesi, ahlakın bozulması ve Makedonya'nın boyunduruğu geldi, ve her zaman bilge, her zaman kösnül ve her zaman köle Yunanistan devrimlerinin ortasında yalnızca efendilerinin değişimini tanıdı. Demosthenes'in^C tüm güzel konuşma becerisi bile lüks ve sanatlar tarafından bütünüyle güçsüzleştirilmiş bir bedeni yeniden diriltmeyi başaramadı.

Ennius ve Terence'in zamanında idi ki bir çoban tarafından kurulan ve sabancılar tarafından ünlendirilen Roma yozlaşmaya başladı. Ama bir Ovid'in, bir Catullus'un ve bir Martial'in ve yalnızca adları bile terbiyeyi kaygılandırmaya yetecek o uygunsuz yazarlar kalabalığının ortaya çıkışından sonra, bir zamanların erdem tapınağı olan Roma ulusların utancı, bir suç tiyatrosu ve barbarların oyuncağı oldu. Dünyanın o büyük başkenti sonunda başka halklara dayattığı o aynı boyunduruğun altına düştü, ve düşüş günü yurttaşlarından birine İnce Beğeni Hakemi^A sanını vermesinden önceki gündü.

Konumundan ötürü Doğu İmparatorluğunun bütün dünyanın özeği olmaya yazgılanmış görünen o metropolü konusunda, belki de bilgelikten çok barbarlıktan Avrupa'nın geri kalanından sürülmüş bilimlerin ve sanatların o sığınağı konusunda ne diyeceğim? En utanç verici safahatlar ve yozlaşmalar; ihanetler, suikastler ve en kara zehirler; tüm bu bu suçların daha da acımasız yarışması — bunlar hep birlikte Konstantinopolis'in tarihinin

dokusunu oluştururlar; ve gene de çağımızı öylesine şanlı kılan o ışık sellerini bize akıtan arı kaynak odur.

Ama kanıtları gözümüzün önünde yatan bir gerçekliğin tanıtımları için geride kalmış zamanları araştırmamız niçin gereksin? Asya'da yazın sanatının onurlarının Devlet- te en yüksek konumlara götürdüğü engin bir ülke vardır. Eğer bilimler ahlakı arılaştırmışlarsa, eğer insana ülkesi için kanını dökmeyi öğretmiş ve onu daha da yürekli kılmışlarsa, o zaman Çin'in halklarının bilge, özgür ve yenilmez olmaları gerekirdi. Ama eğer onlara egemen olmayan tek bir erdemsizlik olmamış ve tanışmadıkları tek bir suç kalmamışsa, eğer ne bakanlarının aydınlığı, ne yasalarının sözde bilgeliği, ne de engin imparatorluğu dolduran büyük kalabalıklar kendilerini Tatarların bilgisiz ve kaba boyunduruklarına karşı koruyamamışlarsa, o zaman tüm bu bilge insanların onlara ne yararı olmuştur? Üzerlerine yağdırılan onurlardan nasıl bir yarar elde edilmiştir? Bu ülkenin köleler ve kötüler tarafından nüfuslandırılması olmamış mıdır?

Bu tablolarla karşıtlık içinde, boş bilgilerin bulaşmasından korunarak erdemleri ile kendi içlerinde mutlu olmuş ve başka uluslara örnek oluşturmuş birkaç ülkenin ahlakını alalım. İlk olarak Persler böyleydiler, öylesine benzersiz bir ulus ki, onlarda erdem tıpkı bizim durumumuzda bilimlerin öğrenilmesi gibi başlıca inceleme konusunuydu. Asya'ya çok kolayca boyun eğdirdiler ve yalnızca onlar kurumlarının tarihinin felsefi bir roman sayılması gibi bir seçkinliğe ulaştılar. Bize harika methiyelerini kalıt bırakan İskitler böyleydiler. Eğitilmiş, varıl ve kösnül bir halkın suçlarını ve bayağılıklarını betimlemekten usanmış bir kalemin^A yalınlık, suçsuzluk ve erdemlerini hayranlıkla betimlediği Germenler böyleydiler. Giderek yoksulluk ve bilgisizlik zamanlarındaki Roma'nın kendisi bile böyleydi. Son olarak, günümüzde hiçbir düşmanın sindiremediği yürekliliği ile öylesine ünlenen ve gösterdiği bağlılık hiçbir örnek tarafından leke-

lenemeyen o köylüler ulusu^B kendini böyle göstermiştir.³

Bunların başka alıştırmaları anlığın alıştırmalarına yeğlemelerinin nedeni aptallık değildi. Başka ülkelerde yaşamlarını egemen İyi üzerine, erdemsizlik ve erdem üzerine tartışarak geçiren işsiz güçsüz insanların olduğunu biliyorlardı. Ve bu aşırı gururlu uslamlamacıların kendilerine en büyük övgüleri yöneltirken, başka ulusları küçümseyici bir 'barbar' adı altında topladıklarını da biliyorlardı. Ama onların ahlaklarına incediler ve öğretilerini küçümsediler.⁴

Yunanistan'ın tam bağrında yasalarının bilgeliği ile olduğu gibi mutlu bilgisizliği ile de ün kazanmış bir kentin yükseldiğini unutabilir miyim — bir Cumhuriyet ki insanlara olmaktan çok erdemleri insanlığinkilere üstün görünen yarı-tanrılara aitti? Ey Sparta! Boş bir öğretinin sonsuza dek sürecek kınaması! Erdemsizlikler güzel sanatlar tarafından toplu olarak Atina'ya getirilirken, ve bir tiran orada büyük bir dikkatle şairlerin prensinin yapıtlarını toplarken,^A sen sanatları ve sanatçıları, bilimleri ve bilgileri kent duvarlarının dışına sürdün.

³Bizlerin bastırmayı güç bulduğumuz birçok erdemsizliğin adlarını bile bilmemiş olan o mutlu ulusların, Amerika'nın Yabanıllarının sözünü etmeyi bile göze alamıyorum. Bunların yalın ve doğal yönetim biçimlerini Montaigne hiçbir duraksama göstermeden yalnızca Platon'un yasalarına değil, ama bir halkı yönetmenin felsefe tarafından herhangi bir biçimde imgelenebilecek en eşsiz yoluna da yeğliyordu. Onlara hayran olabilenlere çarpıcı gelen bir dizi örnekten söz eder. Ama, diye ekler, pantolon giyemezler!

⁴En iyi niyetlerle, Atinalıların kendileri güzel konuşma sanatını yargılarına tanrıların bile karşı çıkmadığı o dürüst mahkemenin büyük bir dikkatle sürdükları zaman, kendilerinin o sanata ilişkin görüşleri konusunda ne düşüneceğimizi sormak isterim. Romalılar tıbbi Cumhuriyetlerinden uzaklaştırdıktan sonra onun için ne düşünüyorlardı? Ve İspanyollar arasında kalan küçük bir insanlık artığı onları tüm tüzecilerin Amerika'ya girmesini yasaklamaya götürdüğü zaman tüze bilimi konusunda ne düşünmüş olmalıydılar? Diyemez miyiz ki, bu tek çare ile o talihsiz Yerlilere yaptıkları tüm kötülükleri düzeltme niyetinde idiler?